

Alexandrië: vervlogen toekomst

Wij zijn zeer verheugd de tentoonstelling ‘Alexandrië: vervlogen toekomst(en)’ in te luiden, een project dat ontstaan is onder de vlag van ontmoeting en synergie. Om te beginnen: wie zijn ‘wij’? Een driestemmig koor, omdat het Domaine et Musée royal de Mariemont (Morlanwelz) eerst het concept voor deze tentoonstelling voorstelde aan Bozar – Paleis voor Schone Kunsten (Brussel), dat vervolgens een compagnon de route voor dit avontuur zocht en die vond in het Mucem – Musée des Civilisations de l’Europe et de la Méditerranée (Marseille). Een driekoppige productie dus voor een tentoonstelling die zelf steun krijgt van de Europese Commissie als onderdeel van een project dat werd opgericht binnen het kader van Creatief Europa. Het uitgebreide project, dat van start ging in 2020 en afloopt in 2023, heet ‘Alexandria: (Re)activating Common Urban Imaginaries’ en stelt een multidisciplinair programma voor met kunstenaarsresidenties en workshops in de steden van negen Europese en Egyptische partners. De Alexandrijnse constellatie verenigt het Domaine et Musée royal de Mariemont en Bozar – Paleis voor Schone Kunsten (België), Mucem (Frankrijk), Universiteit Leiden (Nederland), Kunsthall Aarhus (Denemarken), Undo Point Centre for Contemporary Art (Cyprus), Onassis Stegi (Griekenland), Cittadellarte – Fondazione Pistoletto (Italië), CLUSTER (Egypte), Institut français d’Égypte à Alexandrie (Egypte) en Theatrum Mundi (Verenigd Koninkrijk). Dit is niet zomaar ambitieus – we zouden het zelfs spannend durven noemen!

2022 is trouwens absoluut een Egyptisch jaar, waarin zowel het tweehonderdjarige jubileum van de ontcijfering van het hiërogliefisch schrift door Jean-François Champollion wordt gevierd als de honderdste verjaardag van de ontdekking van het graf van farao Toetanchamon.

In die context probeert ‘Alexandrië: vervlogen toekomst(en)’ het bijzondere karakter te verkennen van een stad die een belangrijke plaats innam tijdens de oudheid, en wil het ook de geest ervan, haar *genius loci*, identificeren. Een zoektocht die reikt van de oprichting van de stad in 331 v.C. tot de vernietiging van de grote tempel van Sarapis – het begin van het christelijke tijdperk –, en die teruggrijpt op het archeologisch onderzoek van het Domaine et Musée royal de Mariemont in het oosten van Alexandrië. Maar daar houdt het niet op. Want een stem geven aan het verleden van een stad betekent niet dat ze niet weerklinkt in het heden, integendeel zelfs. Daarom brachten we een selectie van een twintigtal hedendaagse

kunstwerken gemaakt door kunstenaars uit Egypte, Libanon, Syrië en Palestina in dialoog met de tentoonstelling. Die kunstwerken – installaties, schilderijen, foto's, sculpturen, teksten, archiefdocumentatie en video's – zetten de vraagstelling van de expo voort en geven bovendien stof tot nadenken over deze mediterrane havenstad en haar erfgoed in een hedendaagse context. Aan de hand van de scenografie van de verschillende onderdelen van de tentoonstelling willen we kritische associaties en poëtische snijpunten creëren.

Droomt niet elk kunstencentrum ervan om op die manier een megalopolis onder de aandacht te brengen, een plaats waar culturen, tijdelijkheden, netwerken, kennis en meervoudige realiteiten samenkomen en van uitstralen? Onze droom was dat in elk geval wel.

En om de realisatie daarvan mogelijk te hebben gemaakt, willen we graag de regering van de Federatie Wallonië-Brussel bedanken, het programma Creatief Europa van de Europese Commissie, de Caisse d'Épargne CEPAC, PwC en Interxion voor hun gulle steun aan dit buitengewone project.

Hoe kunnen we voldoende dankzeggen aan onze uitstekende curatoren die dit subtiele verhaal hebben geweven en de polyfonie van stemmen hebben georkestreerd, waarvan er sommige al lang zijn vervlogen, maar andere heel erg levend zijn? Wat het totaalconcept betreft, juichen we de aanstekelijke passie toe van Arnaud Quertinmont, conservator Egyptische oudheid en Oudheid van het Midden-Oosten van het Domaine et Musée royal de Mariemont, geassisteerd door Nicolas Amoroso, conservator Griekse en Romeinse oudheid in Mariemont. Dank ook aan Sarah Rifky, curator-adviseur, en Edwin Nasr, onafhankelijk curator, om het concept van het onderdeel hedendaagse kunst uit te werken.

Uiteraard danken we ook de kunstenaars die hun hedendaagse visie op Alexandrië met ons deelden: Haig Aivazian, Aslı Çavuşoğlu, Céline Condorelli, Marianne Fahmy, Ellie Ga, Ahmed Ghoneimy, Malak Helmy, Iman Issa, Mahmoud Khaled, Hassan Khan, Maha Maamoun, Jumana Manna, Mona Marzouk, Jasmina Metwaly, Ahmed Morsi, Hrair Sarkissian en Wael Shawky.

Zonder de objecten die aan ons werden uitgeleend zou deze tentoonstelling zo goed als onmogelijk zijn geweest. We zijn dan ook de vele musea, bibliotheken en archeologische diensten, evenals de galerieën heel dankbaar om ons hun werken voor de duur van de tentoonstelling toe te vertrouwen.

Natuurlijk willen we ook onze respectieve teams bedanken. In het bijzonder, voor Bozar: Maïté Smeyers en Christel Tsilibaris bijgestaan door Marie Claes, evenals Magdalena Liskova, Frédéric Meseeuw en Tomas Van Respaille, Vera Kotaji; en voor het Mucem: Laetitia Olivier bijgestaan door Flavie Jauffret Colleter, evenals Mikaël Mohamed, Agathe Guillou en Emiel Nguyen, Laure Lane, Anne André, en Natacha Cauvin, die deze tentoonstelling en het boek schitterend coördineerden. We willen ook graag de technische teams van onze instellingen bedanken waardoor we dit prachtige project konden waarmaken, zonder onze voorgangers te vergeten die het gestart zijn, Paul Dujardin bij Bozar, en Marie-Cécile Bruwier en Roland Van der Hoeven in Mariemont. Tot slot gaat onze dank ook uit naar de leden van het wetenschappelijk comité, de auteurs en de co-uitgevers van dit boek voor hun inzet voor het project.

Sophie Lauwers, *in memoriam*
Algemeen en artistiek directeur van Bozar –
Paleis voor Schone Kunsten, Brussel

Jean-François Chougnet
Mucem – Musée des Civilisations de l'Europe
et de la Méditerranée, Marseille

Richard Veymiers
Domaine et Musée royal de Mariemont,
Morlanwelz

12 Alexandrië: vervlogen toekomst
Arnaud Quertinmont en Nicolas Amoroso

24 Alexandrië voor Alexandrië: Rhakotis
Michel Chauveau

I. STICHTING

34 Onder de moderne stad: topografie en *cityscape*
van het oude Alexandrië
Hélène Fragaki

42 Van de vuurtoren van Alexandrië tot de citadel van Qaitbay
François Queyrel

54 Alexandrië, toen het water niet zomaar stroomde
Isabelle Hairy

68 Havens en handel: de schepen van Alexandrië
Emad Khalil

II. PALEIS, MACHT EN KENNIS

86 De Ptolemaeën, van generaal tot goden
Stefano Caneva

100 De oude bibliotheek van Alexandrië
Mona Haggag

114 Hellenistisch Alexandrië: een mondiale *kosmopolis*
Miguel John Versluys

III. TEMPELS EN CULTURELE TWEETALIGHEID

126 Het grote heiligdom van Sarapis in Alexandrië
Laurent Bricault en Richard Veymiers

136 De kolossale standbeelden van Ptolemaeïsche vorsten
en de Alexandrijnse kust
Marie-Cécile Bruwier

146 Alexandrië en het ontstaan van het Egyptische christendom
(eerste tot vijfde eeuw)
Christian Cannuyer

IV. HET DAGELIJKSE LEVEN VAN DE ALEXANDRIJNEN

164 De stad van de levenden: woonvormen en mozaïeken
Marie-Dominique Nenna

180 1001 terracotta's uit Alexandrië
Céline Boutantin

188 De necropool van Alexandrië
Ahmed Abd El-Fattah en Mervat Seif el-Din

V. HEDENDAAGSE KUNSTWERKEN

200 Alexandrië: vervlogen toekomst
Edwin Nasr en Sarah Rifky

218 Vreemde kusten: de visie van Ahmed Morsi op dislocatie
Sarah Dwider

224 Daden van terugvordering: 'Painter on a Study Trip'
van Mahmoud Khaled
Clare Davies

231 Bijschriften bij de illustraties